

Бальковська Ксенія Іванівна, здобувач навчально-наукового інституту № 4
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри
правознавства Житомирського національного агроекологічного університету
Ляшенко Р. Д.

ІНСТИТУТ СУДУ ПРИСЯЖНИХ У РЕАЛІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Одним із важливих напрямів судово-правової реформи в контексті кримінально-процесуальної діяльності є впровадження в Україні ефективного механізму забезпечення участі народу у відправленні правосуддя. Проблеми становлення і перспективи розвитку суду присяжних розглядали українські та зарубіжні вчені, зокрема такі як Ю. М. Бисага, В. Т. Маляренко, І. Л. Петрухін, В. М. Тертишник, В. Шишкін, О. Г. Яновська та ін. Однак, попри це, ступінь наукової розробленості й стан законодавства щодо інституту присяжних потребує удосконалення.

У світовій юридичній практиці відомі дві моделі суду присяжних: англо-американська і європейська. Перша передбачає, що суд присяжних у кімнаті для нарад за відсутності судді виносить вердикт про винність чи невинність підсудного, який є обов'язковим для судді. Друга модель регулює участь так званих шеффенів, тих самих народних засідателів, які досліджують усі матеріали справи і спільно із суддею ухвалюють рішення. Термін «шеффен» німецького походження і означає «член» суду, «засідатель» [7, с. 4].

Відповідно до ч. 4 ст. 124 Конституції України (далі – КУ) народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних [2]. Це, як слушно зауважує В. Котляр, змішування двох світових судових систем: європейської та англо-американської [4, с. 72]. Тому постало питання, як відрізнити суд присяжних від суду за участю народних засідателів, оскільки ні в КУ, ні в інших законах не було дано роз'яснення таких термінів, як «народні засідателі», «присяжні», «суд присяжних», їх кількість та які справи мають розглядатися за їх участю. А в прийнятому 7 липня 2010 р. ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 51, 57–62) народних засідателів і присяжних фактично урівняли в правовому статусі за винятком порядку формування і затвердження списку присяжних [1].

Запровадження суду присяжних має як переваги так і недоліки. Серед недоліків називають: вплив емоцій на прийняття ним вердикту, відсутність у присяжних правових знань та ін. Однак ми переконані, що ефективність і суду присяжних залежать від рівня правосвідомості, правової культури населення і ступеня розвитку демократичного суспільства.

У п. 3 розділу IV Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (далі – Концепція), що передбачає відокремлення (розмежування) функцій професійних суддів і присяжних, що в новому КПК України не було зроблено [3]. Обрана модель суду за процесуальним статусом присяжних, закріпленим в законі, нагадує радянський інститут народних засідателів, що функціонував згідно з КПК України від

28.12.1960 р. і зазнав серйозної критики науковців. Свідченням цього є те, що:

– відповідно до ч. 3 ст. 31 КПК України кримінальне провадження в суді за участі присяжних здійснюється у складі двох професійних суддів та трьох присяжних [5]. Така кількість присяжних викликає негативні аналогії з попереднім Законом 1960 року, у якому передбачалась участь трьох народних засідателів;

– ст. 391 КПК України надає головуючому право керувати нарадою суддів і присяжних, ставити питання на обговорення, проводити відкрите голосування, вести підрахунок голосів;

– в суді за участю присяжних, згідно з ч. 3 ст. 383 КПК України, усі питання, пов'язані з судовим розглядом, які містяться в ст. 368 судді і присяжні вирішують спільно, за винятком питання передбаченого ч. 3 ст. 331 КПК України (продовження тримання обвинуваченого під вартою), яке вирішує головуючий [5].

Дані положення закону, наголошує В. М. Тертишник, дискредитують саму ідею суду присяжних, адже за такої концепції ніякого самостійного рішення (вердикту) присяжні не приймають, а отже, практично не відповідають за долю справи. Пропонуючи ж їм спільно з суддями вирішувати всі питання судочинства законодавець торує шлях до колективної безвідповідальності як самих присяжних, так і судів-професіоналів, котрі, за таких умов, свої помилки і зловживання можуть «списувати» на недосвідчених присяжних. Такі присяжні можуть легко стати ширмою судового безглуздя» [8, с. 145].

Так, наприклад, відповідно до ст. 334 КПК РФ під час судового розгляду присяжні засідателі вирішують тільки ті питання, які передбачені п. 1, 2 та 4 ч. 1 ст. 299 цього Кодексу. Тобто, вони повинні у нарадчій кімнаті дати відповідь на такі питання: 1) чи доведено, що мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний; 2) чи доведено, що це діяння вчинив підсудний; 3) чи винен підсудний у вчиненні злочину. Згідно з ч. 2 ст. 343 КПК РФ, обвинувальний вердикт вважається прийнятим, якщо за стверджуючи відповіді на кожне з цих питань проголосувало більшість присяжних засідателів [9].

Ми вважаємо, що сучасна модель суду присяжних в Україні є рецепцією радянського інституту народних засідателів, а законодавство про суд за участю присяжних необхідно змінити, взявши за основу положення Концепції і зарубіжний досвід, зокрема:

- необхідно запровадити суд присяжних у його класичній формі, за якою колегія присяжних вирішує питання про винуватість чи невинуватість підсудного, а питання про покарання – професійні судді у вирокі;

- розмежувати повноваження професійних суддів і присяжних, виключивши з ч. 1 ст. 391 КПК України положення щодо керівництва головуючого нарадою суду присяжних; утворити колегії із 12-ти присяжних, які обирають старшину (старосту) для організації роботи наради присяжних, проведення голосування, підрахунку голосів, інформування головуючого про результати голосування;

- відокремити колегію присяжних від колегії професійних суддів;

- в КПК України має бути окремий розділ, що детально регламентує права, обов'язки, повноваження суду присяжних;

- розширити коло злочинів, які підлягали б юрисдикції суду присяжних, тяжкими та особливо тяжкими злочинами;

- забезпечити проходження місячної правової підготовки присяжних перед залученням їх до розгляду справи.

Ми вважаємо, що зазначені зміни до законодавства, сприятимуть утвердженню реалізації суду присяжних в Україні та трансформують його із задекларованого в ефективний та дієвий правовий інститут.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів [Електронний ресурс] : Закон України від 7 лип. 2010 р. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2453-17>. – Назва з екрана.
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – Київ : Мін-во Юстиції України, 2006. – 124 с.
3. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : Указ Президента України від 11 трав. 2006 р. // Урядовий кур'єр (Орієнтир). – 2006. – № 95. – С. 1–8.
4. Котляр В. Суд присяжних не для України / В. Котляр // Право України. – 1998. – № 9. – С. 72–73.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. – Харків : Право, 2013. – 344 с.
6. Маляренко В. Позитиви і негативи суду присяжних / В. Маляренко // Право України. – 2000. – № 3. – С. 3–12.
7. Тертишник В. Суд присяжних : суть ідеї, історичний досвід та актуальні проблеми сьогодення / В. Тертишник // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 11. – С. 122–126.
8. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. – М. : Проспект, КНОРУС, 2009. – 224 с.